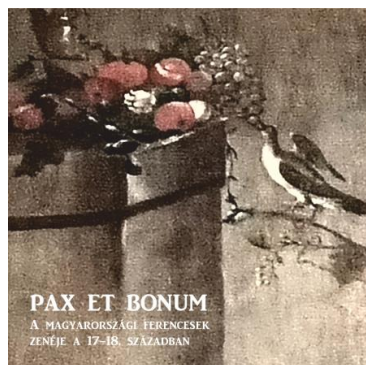

NÉMETH PÁL*
**A MAGYARORSZÁGI FERENCESEK ZENÉJE A 17-18.
SZÁZADBAN**

PAX ET BONUM (1:47:20)

Trek sorrend és az alkotók, közreműködők névsora a Függelékben:

Régebbi korok méltatlanul elfeledett értékeinek újrafelfedezése, megőrzése, közkinccsé tétele mindannyiunk szép feladata. Különösen fontos ez a magyarországi zenetörténet olyan évszázadai kapcsán, melyekből kevesebb emlékünknél maradt. A magyar zenei múlt emlékeit tanulmányozva került kezünkbe néhány szép, egyházi zenét tartalmazó könyv a 17-18. századból. Mivel a barokk korból nem sok ilyen jelentős gyűjteményt ismerünk, célszerűnek tartjuk mások figyelmét is felhívni ezekre az értékekre.

A felvétel alapvető célja elsősorban az értékmentés: megismerni-megismertetni a korszak zenéjét az érdeklődőkkel, ezzel együtt a régi kották mai átiratát hozzáférhetővé tenni, hogy ezek a zeneművek újra megszólalhassanak templomokban és hangversenytermekben egyaránt; továbbá előkészíteni későbbi, átfogó jellegű tanulmányokat az akkori Magyarország ferences rendi zenéjéről. Rendkívül sok település rendházából való a nagyterjedelmű zenei anyag, amiből válogatni lehet. A teljesség igénye nélkül: Szombathely, Pest, Buda, Keszthely, Sümeg, Győr, Sopron, Gyöngyös, Kismarton, Pozsony, Pruska, Nagyszombat, Kolozsvár, Csíksomlyó.

Az inventáriumok (leltárjegyzékek) tanúsága szerint az első zenei jellegű adatokat a 17. század végéről találjuk. A rend barokk zenei életét meghatározta az 1659. évi Nagyszombatban tartott ferences rendtartományi káptalan. A szigorúbb rendszabályokat követő (obszerváns) rendházakban kizárólag gregorián korálist énekeltek, a figurális (vagyis többszólamú) éneklés hivatalvesztés terhe mellett szigorúan tiltva volt. Orgonán kívül más hangszert csak kivételes ünnepi alkalmakkor (magasrangú előkelőségek látogatásakor, vagy a nagy rendi ünnepeken (mint Szent Ferenc, Pádai Szent Antal, Porciunkula) engedélyeztek. Minden rendházban képzett kántor, a nagyobb házakban rajta kívül magister chori is

működött. A papnövendékeket addig fel sem szentelték, amíg el nem sajátították a különleges korális éneket. Ez a gregorián gyökerű barokk korális a többszólamúság, a figurális ének, a dúr-moll hangnemiség együttes hatása alatt alakult ki a kolostorokban, mint egyszólamú kórusének, az ősi gregoriánum jogutóda. További jellemzői a páros-páratlan ütemek (sokszor ütemvonalak nélküli) váltakozása, a kötött ritmus, a dúr-moll hangnemiség, a hármashangzatok gyakori megjelenése.

Ebből a korból a legrégebből fennmaradt énekeskönyv 1673-ból való, a szombathelyi organista, Dubelovicz Valerián munkája. Tartalmát tekintve egyszólamú miséket és antifónákat találunk benne. A misék elnevezése részben jelzi a szerzőt, illetve a keletkezés helyét, alkalmát, esetleg zenei jellegzetességét. A felvételen a Missa Hungarica (Magyar mise) hallható. Szövege természetesen latin. A Kyrie nyitó dallama dúr hármashangzatra épül, ugyanezzel a dallamfordulattal kezdődik a többi tétel is. Az egész misén végig a dúr hangnemiség uralkodik. Időnként kifejezetten táncos karaktert érzünk. Ugyanebből a korból való a keszthelyi gyűjtemény, ennek egyik szép darabja a felvételen megszólaló Regina Coeli.

Thum Mátyás tartományfőnök 1746. szeptember 24-i rendelkezésében még azt írja: „A világias többszólamú éneket, amely kérkedésre ad alkalmat az énekeseknek, küszöböljék ki a Rend templomaiból és helyette a kórus vezetője a (ferences) korális éneket tanítsa.” Ugyanakkor másutt, elsősorban a délnémet kolostorokban új egyházzenei irányzat volt kialakulóban: a barokk korális helyét a képzett és szorgos kolostori zeneszerzők munkássága nyomán elfoglalta a hangszerkíséretes, áriaszerű egyházzenei stílus. Magyarországon a ferencesek szorgalmazták a zenei megújulást. P. Kósa Jenő mariánus tartományfőnök 1769. november 26-án kelt zenei rendelkezésében a Rend definitóriuma (tanácsa) támogatásával kötelezővé tette, hogy a kisebb kolostorokban csak a legnagyobb ünnepeken („Primae classis”), míg a legjelentősebbekben az alacsonyabb rangúakon („Secunda classis”) is énekeljék a „Choralis Sacra” és a „Lytanias” gyűjtemények énekeit. Ezek az énekeskönyvek már az új stílus jegyében keletkeztek. A megújult zenei stílus további vonzerőt jelentett a lakosság körében mindig is népszerű Rendnek, nem véletlen, hogy a mai napig „barátok”-nak hívják a ferenceseket sok városban. A könnyen élvezhető, dallamos zene is közrejátszott ebben a népszerűségben. A szombathelyi rendház számára Gerstenmajer Cecil laikus (nem felszentelt) testvér másolta le a gyűjteményeket 1773-ban, pontosan 100 évvel Dubelovicz énekeskönyve után. Harmonia caelestis név alatt sokféle szép művet találunk bennük (antifónák, offertóriumok, litániák). Kiemelkedik közülük a szoprán szólóra és orgonára készült, nagyon igényes Regina Coeli antifóna.

Az egyházzenei megújulás, stílusváltás fontos személye a többek között Pozsonyban, Kismartonban, Győrött, Sopronban működött Dettelbach Gaudentius. Az eddigi kamarahangzást (orgonakíséretes szóló vagy kórus éneklés) kiegészítik a

zenekaros kompozíciók. A barokk stílust felváltja a klasszikus, J. Haydn és Mozart hatása hallatszik művein, pl. a felvételen a Te Deum és két motettája mellett megszólaló szép Antifona (Alma pastorella breve) virtuóz orgonaszólamában felfedezhetjük J. Haydn D-dúr csembalóversenyének témáját.

A legjelentősebb ferences komponista a 18. században P. Roskovsky Pantaleon. Mozgalmas élete során több, az akkori Magyarország mariánus provinciájához tartozó rendházban szolgált, így Pozsonyban, Pesten, Nagyszombatban, Győrött. Képzett egyházzeneszként irányították a Rend előjárói a különböző kolostorokba, hogy képezze az ott tanuló ferences egyházzeneszeket. Kiváló billentyűsként számos művet írt orgonára és csembalóra. - Szokatlan előadói apparátusra komponálta nagymiséjét: a Missa solemnis szoprán szólóra, koncertáló orgonára és nagy zenekarra készült, a benne megszólaló trombiták, üstdobok emelik a mű ünnepélyes hangvételét. - Billentyűs hangszerre íródott gyűjteményeiből (Musaeum Pantaleonianum) megszólal három csembalódarab és egy variációsorozat orgonára (Divertimenti Pastorelli).

Erdélyben élt és alkotott a ferencrendi szerzetes, orgonista és orgonaépítő, Kájoni János. Legfontosabb zenei kézírata a Kájoni-kódex, benne sokféle zenei anyaggal, jelentős külföldi szerzők művei mellett magyar egyházi és világi alkotásokkal, táncdallamokkal. Tervezett felvételünkön a kódexből a rend alapítója, Assisi Szent Ferenc mellett a ferencesek legfontosabb szentjeiről (Páduai Szent Antal, Magyarországi Szent Erzsébet) szóló énekek, továbbá Monteverdi és Viadana művei és az orgonaszólóra íródott Canzon hallhatók. A Cationale Catholicum gyűjteményből egy szép magyar nyelvű Te Deumot is beillesztettünk a programba.

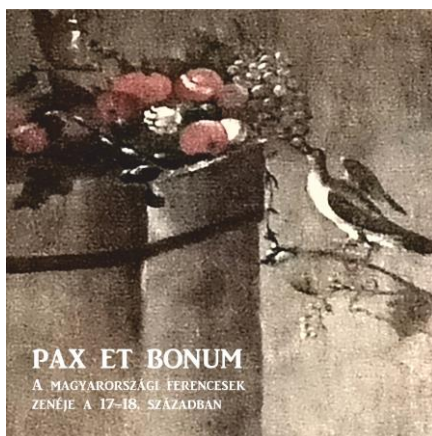
Girolamo Diruta ferences szerzetes, zeneszerző Il transilvano c. gyűjteményének címe az első rész Báthory Zsigmond erdélyi fejedelemnek szóló ajánlásából ered, a szóló-orgonára keletkezett sorozatból is nyújtunk ízelítőt.

A CD-felvételen állandó szólistáink (Ducza Nóra, Lökösházi Mária, Bakos Kornélia, Mészáros Péter, Szigetvári Dávid, Jekl László, Tomas Selc énekesek, Gesztesi-Tóth László, Kecskés Mónika, Pétery Dóra orgonaművészek, Ratkó Ágnes, Várallyay Ágnes csembalóművészek), a Coro Francescano kamarakórus és a Savaria Barokk Zenekar működnek közre, a hangmérnök Osváth Zoltán, maga is képzett egyházzenesz. A karmester és a művészeti vezető Németh Pál. A felvételen megszólal a Zsibrikről elhozott, a közelmúltban felújított régi orgona. A Pusztaszabolcs templomában található (eredetileg az esztergomi ferencesek tulajdonában álló) hangszer hazánk egyik jelentős, a mai napig működő barokk orgonája, amelynek szekrényén szép ferences festményeket láthatunk, ez szerepel kiadványunk borítóján is.

Németh Pál

**

TREKK SORREND ÉS AZ ALKOTÓK, KÖZREMŰKÖDŐK NÉVSORA:

A magyarországi ferencesek zenéje a 17-18. században

DUBELOVICZ, Valerian (17. sz. második fele)

[00:00:00](#) 1. Missa Hungarica (Missale, Szombathely, 1673)

[00:05:36](#) 2. Regina coeli (Keszthely)

GERSTENMAJER, Cecil (1738 – 1806) Harmonia caelestis (Szombathely, 1773)

[00:06:50](#) 3. Offertorium: De Sanctis Martyribus

[00:09:16](#) 4. Antiphona: Regina Coeli

[00:14:14](#) 5. Antiphona: Tota pulchra es

[00:17:09](#) 6. Motetta: Ave virgo speciosa

[00:20:31](#) 7. Litánia

DETTELBACH, Gaudentius (1739 – 1818)

[00:23:08](#) 8. Motetto Pastorello 1. Ecce, ecce Puer natus in Bethlehem

[00:27:05](#) 9. Motetto Pastorello 2. Huc, huc pastores (Pozsony)

[00:32:09](#) 10. Alma Pastorella breve (Pozsony)

[00:34:28](#) 11. Missa Solemnis de Requiem (Kismarton, 1795. január 22.)

[00:37:13](#) 12. Te Deum (Sopron, 1788)

ROSKOVSKY, Pantaleon (1734 – 1789)

Missa solemnis a soprano col Orgue concertatis

[00:43:30](#) 13. Kyrie

00:48:20 14. Gloria
00:56:42 15. Credo
01:06:21 16. Sanctus, Benedictus Osanna
01:12:11 17. Agnus Dei, Dona nobis
01:18:01 18. Divertimenti pastorelli
 Musaeum Pantaleonianum – Három csembalódarab
01:26:14 19. I. Praelude
01:27:03 20. II. Planctus Illyricus
01:27:59 21. III. Fuga super Alleluja Paschale
 KÁJONI, János (1629 – 1687)
 Cationale Catholicum (1676)
01:29:44 22. De Sancto Antonio de Padua (Hymnus ed Vesperas)
01:30:45 23. Mas ugyan Ersebetről (Magyar-Ország szép Nemes Csillaga)
 Kájoni-Kódex (1634-1671)
01:32:24 24. Canzon á 5
01:34:45 25. Canzon VIII. toni
 VIADANA, Lodovico Grossi da (1560 k. – 1627)
01:37:06 26. Ave verum
01:39:06 27. Alleluia
 MONTEVERDI, Claudio (1567 – 1643)
01:41:00 28. O bone Jesu
 DIRUTA, Girolamo (1546 – 1625)
01:44:12 29. Il transilvano I. – Toccata del XI et XII Tono

Közreműködők: Ducza Nóra (5, 6, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 28),
 Lökösházi Mária (3, 4, 5) – szoprán,
 Bakos Kornélia (3, 8, 9, 10, 12, 28) – alt,
 Mészáros Péter (2, 7, 9, 10),
 Kéring László (12),
 Szigetvári Dávid (22, 23) – tenor,
 Fülep Máté (11) – bariton,
 Jekl László (7, 9, 10),
 Tomas Selc (12) – basszus,
 Coro Franciscano, karnagy: Gesztesi-Tóth László (1, 5, 7, 8, 9, 10, 26, 27)
 Gesztesi-Tóth László (13, 14, 15, 16, 17),
 Kecskés Mónika (18),
 Pétery Dóra (25, 29) – orgona,
 Ratkó Ágnes (1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 28),
 Várallyay Ágnes (19, 20, 21) – csembaló,
 Győri István (28) – lant,
 Kallai Nóra (5, 7, 11, 28) – gordonka
 Savaria Barokk Zenekar (8, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 24, 26, 27)
 Karmester, művészeti vezető: Németh Pál

Felelős kiadó: Budapesti Kamaraopera Nonprofit Kft. Németh Pál ügyvezető igazgató
 Hangmérnök: Osváth Zoltán,
 Borítóterv: Göllész Zoltán,
 A felvétel időpontja és helyszíne: 2025. 19. és február 23, Gödöllő, Premontrei Auditórium, május
 28. Deák téri Evangélikus templom
 Dettelbach, Gaudentius: Te Deum kéziratát a Slovak National Museum - Music Museum in
 Bratislava bocsájtotta rendelkezésünkre.
 Együttműködő partner: Haydneum Magyar Régizenei Központ, a Haydneum működését a
 Miniszterelnökség és a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. támogatja

*Németh Pál fuvolaművész-karmester 1972 és 1975-ben szerezte meg diplomáit a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán. A magyarországi régizenei irányzat egyik úttörőjeként több régizene-együttest is alapított: Szombathelyi Régizene Együttes (1978), Capella Savaria (1981), ma pedig a Budapesti Kamaraopera (1993), a Közép-Európai Barokk Zenekar (1998) és a Savaria Barokk Zenekar (1999) karmestere, az Accademia Santo Spirito Torino és a Milano-Torino (Mi-To) Nemzetközi Fesztivál állandó vendégkarmestere, továbbá a Bükk Művészeti Napok Barokk Fesztivál (2013) művészeti vezetője. Eddig mintegy százötven CD- és DVD-felvételt készített, közülük öt elnyerte „Az Év Hanglemeze” díjat. Európa szinte valamennyi országában, Észak- és Dél-Amerikában, valamint Izraelben vendégszerepelt.

Legfontosabb kutatási területe a magyarországi zenetörténet, amely nem csak a magyar zenét foglalja magában, hanem olyan, magyar területen működött külföldi zenészek muzsikáját is, mint amilyen például Joseph és Michael Haydn, Wenzel Pichl, Alessandro Scarlatti, vagy Karl Ditters von Dittersdorf. Célja a méltatlanul elfelejtett különlegességek újrafelfedezése, bemutatása az elmúlt évszázadok zeneirodalmából, témájukban ehhez kapcsolódnak lemezei, koncertjei is: pl. A verbunkos születése; A magyarországi ferences rend zenéje; A pécsi dóm zenéje, Pozsony zenei emlékei, Esterházy Pál: Harmonia Caelestis; Antonio Caldara: Szent István, Magyarország első királya, a Bodajki Kegyhely zenei gyűjteménye.

A Budapesti Kamaraoperával (melynek vezetését is átvette) kevés szereplős kisoperákat és nagyobb lélegzetű produkciókat egyaránt irányít állandó karmesteri minőségében, pl. Monteverdi összes színpadi műve; Händel, Haydn, Mozart, Pergolesi, Galuppi. Telemann, Gluck operái. A Gödöllői Királyi Kastély Barokk Színházának rendszeresen visszatérő vendége. Nevéhez fűződik a Magyar Állami Operaházban Vivaldi: Farnace c. operájának és Mozart: L’oca del Cairo c. vígoperájának bemutatása.

Az utóbbi években több könyve is megjelent különböző kiadóknál, valamennyi CD-melléklettel együtt (pl. Borívóknak való; Gyógyító Szentek; A pécsi Dóm kincsei). 1975 és 2001 között a szombathelyi Zeneművészeti Szakközépiskola tanáraként működött. Művészi tevékenységéért 1991-ben Liszt Ferenc-díjjal, 2001-ben Hungaroton-díjjal tüntették ki, 2022-ben Magyar Érdemrend Lovagkeresztje, 2023-ban Érdemes Művész kitüntetést kapott.